

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	23
Wprowadzenie.....	29
Wstęp do wydania drugiego	31
Rozdział I	
Źródła prawa Unii Europejskiej	33
Literatura	33
1. Uwagi wstępne	36
2. Pierwotne prawo unijne	37
2.1. Traktaty (założycielskie)	38
2.1.1. Okres obowiązywania traktatów założycielskich	38
2.1.2. Wzajemne relacje między traktatami (założycielskimi)	38
2.1.3. Zmiany traktatów (założycielskich)	40
2.1.4. Terytorialny zakres obowiązywania traktatów założycielskich	42
2.2. Traktat o Unii Europejskiej i jego relacje z traktatami założycielskimi	43
2.3. Traktaty zmieniające i uzupełniające traktaty założycielskie oraz traktat o Unii Europejskiej	44
2.4. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej	47
2.5. Protokoły i załączniki	48
2.6. Umowy (traktaty) akcesyjne	48
2.7. Inne traktaty i konwencje	49
2.8. Ogólne zasady prawa unijnego	49
2.8.1. Typologia zasad prawa unijnego	49
2.8.2. Źródła zasad ogólnych prawa unijnego	50
2.8.3. Funkcje zasad ogólnych prawa unijnego	51
2.8.4. Skutki naruszenia zasad ogólnych prawa unijnego	52
2.9. Porozumienia subsydiarne	53
2.10. Akty przedstawicieli państw członkowskich niezgromadzonych w Radzie	54
3. Pochodne prawo Unii Europejskiej	55
3.1. Rozporządzenie	58
3.2. Dyrektywa	63
3.2.1. Definicja legalna	63
3.2.2. Upoważnienia do ustanowienia dyrektywy	64

3.2.3. Harmonizacja, zbliżanie i koordynacja przepisów państw członkowskich	67
3.2.4. Cechy dyrektywy	67
3.3. Decyzja	72
3.4. Zalecenia i opinie	74
3.5. Umowy międzynarodowe	75
3.6. Inne akty prawne	80
4. Akty prawne przyjmowane w ramach działań zewnętrznych Unii oraz Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa	83
5. Wymagania traktatowe dotyczące trybu stanowienia, formy, publikacji i wejścia w życie aktów instytucji Unii	85
Rozdział II	
Zasady ogólne (podstawowe) prawa Unii Europejskiej	89
Literatura	89
1. Zasada bezpośredniego skutku prawa unijnego	97
1.1. Zagadnienia ogólne	97
1.2. Treść zasady	101
1.3. Bezpośredni skutek przepisów traktatowych	106
1.4. Bezpośredni skutek rozporządzeń	107
1.5. Bezpośredni skutek decyzji	108
1.6. Bezpośredni skutek dyrektyw	109
1.7. Wykładnia prawa państwa członkowskiego zgodnie z dyrektywą, czyli tzw. pośredni skutek dyrektyw	112
1.7.1. Terminologia	112
1.7.2. Kontekst	112
1.7.3. Uzasadnienie/podstawy	113
1.7.4. Zasada/obowiązek	116
1.7.5. Zakres i przedmiot	117
1.7.6. Wykładnia zgodna z dyrektywami a ich bezpośredni skutek	118
1.7.7. Kontekst temporalny	119
1.7.8. Treść	121
1.7.9. Granice	129
1.8. Incydentalny horyzontalny skutek dyrektyw	130
1.9. Bezpośredni skutek umów międzynarodowych	131
1.10. Bezpośredni skutek przepisów Traktatu o Unii Europejskiej	133
2. Zasada pierwszeństwa prawa unijnego przed prawem państw członkowskich	134
2.1. Zagadnienia terminologiczne	134
2.2. Zagadnienia ogólne	135
2.3. Uzasadnienie zasady pierwszeństwa	136
2.4. Treść unijnej ogólnej zasady pierwszeństwa	141
2.5. Charakter prawny zasady pierwszeństwa prawa unijnego	146
2.6. Konflikt zasady pierwszeństwa z konstytucją	148

2.7. Odmowa zastosowania ustawy przez sąd jako konsekwencja zasady pierwszeństwa.....	153
3. Zasada równości (zakaz dyskryminacji)	156
Literatura	156
3.1. Uwagi wstępne.....	158
3.2. Podstawy prawne.....	159
3.2.1. Szczególny zakaz dyskryminacji.....	160
3.2.1.1. Artykuł 18 TFUE	160
3.2.1.2. Artykuł 19 TFUE	166
3.2.1.3. Artykuł 157 TFUE	178
3.3. Podstawowe koncepcje unijnych regulacji antydyskryminacyjnych.....	194
3.3.1. Dyskryminacja bezpośrednia	194
3.3.2. Dyskryminacja pośrednia.....	195
3.3.3. Molestowanie i polecenie dyskryminowania	196
3.3.4. Dyskryminacja odwrotna.....	197
3.3.5. Ciężar dowodu.....	198
4. Zasada proporcjonalności.....	201
Literatura	201
4.1. Złożony charakter zasady proporcjonalności	202
4.2. Istota i funkcje zasady proporcjonalności.....	203
4.3. Zakres zastosowania.....	204
4.4. Test proporcjonalności.....	206
4.4.1. Adekwatność	208
4.4.2. Niezbędność	210
4.5. Stosowanie zasady proporcjonalności.....	213
4.5.1. Kolizja interesów (wartości).....	213
4.5.2. Reguła ekwiwalentności i wzajemnego uznawania	217
4.5.3. Poziom wpływ przepisów na funkcjonowanie rynku wewnętrznego.....	219
4.5.4. Poziom zagrożenia dla interesu publicznego.....	220
4.5.5. Sytuacja na rynku	221
4.5.6. Koszty spełnienia wymogów wynikających z prawa krajowego.....	221
4.5.7. Precyzja ustawodawcy krajowego.....	221
4.5.8. Gwarancje proceduralne	222
4.6. Poprawność wdrożenia dyrektyw	223
5. Zasada efektywności	225
Literatura	225
5.1. Pojęcie	226
5.2. Geneza	228
5.3. Ewolucja	230
5.4. Zakres podmiotowy	237
5.5. Zakres przedmiotowy	238
5.6. Zasada efektywności a interpretacja przepisów prawa	238

5.7. Zasada efektywności a egzekwowanie uprawnień opartych na prawie unijnym	240
5.7.1. Autonomia proceduralna.....	240
5.7.2. Zasada ekwiwalentności.....	241
5.7.3. Zasada efektywności jako zasada dostępu do efektywnej ochrony sądowej.....	245
5.7.3.1. Prawo do sądu	245
5.7.3.2. Efektywny środek ochrony prawnej.....	251
5.7.3.3. Legitymacja czynna do inicjowania postępowania przed sądem krajowym.....	255
5.7.3.4. Zakres kognicji sądu	256
5.7.3.5. Podnoszenie kwestii prawa unijnego z urzędu	259
5.7.3.6. Sankcje.....	262
5.7.3.7. Postępowanie dowodowe.....	264
5.7.3.8. Terminy	266
5.7.4. <i>Res iudicata</i>	272
6. Zasada ochrony praw podstawowych	272
Literatura	272
6.1. Próba określenia relacji pojęć „prawa człowieka” – „prawa podstawowe”	274
6.1.1. Prawa człowieka a prawa podstawowe	274
6.1.2. Relacje pojęcia „prawa człowieka”, „prawa podstawowe” do terminów: „swobody unijne” oraz „prawa obywateli Unii Europejskiej”	275
6.2. Prawa podstawowe w prawie traktatowym	276
6.2.1. Ewolucja ochrony praw podstawowych w prawie traktatowym	276
6.2.2. Traktat z Lizbony.....	277
6.3. Akty prawa pochodnego a ochrona praw człowieka	280
6.3.1. Wspólna Deklaracja Parlamentu, Komisji i Rady (1977).....	280
6.3.2. Akty wydawane przez Komisję Europejską.....	281
6.3.3. Akty pochodzące od Parlamentu Europejskiego.....	282
6.3.4. Akty wydawane przez Radę Europejską.....	283
6.4. Geneza ochrony praw podstawowych w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości	284
6.4.1. Podstawy prawne orzekania Trybunału Sprawiedliwości w kwestii naruszeń praw podstawowych.....	284
6.4.2. Zachowawcza postawa Trybunału Sprawiedliwości wobec ochrony praw człowieka.....	286
6.4.3. Przełom w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości.....	287
6.4.4. Ochrona praw podstawowych w aspekcie zasady prymatu prawa wspólnotowego	290
6.4.5. Okres „ofensywny” w podejściu Trybunału Sprawiedliwości do ochrony praw podstawowych	292
6.5. Prawo WE i UE a Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności	296

6.5.1. Status Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w prawie unijnym	296
6.5.2. Trybunał Sprawiedliwości a Europejski Trybunał Praw Człowieka.....	297
6.5.2.1. Relacja pomiędzy orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w odniesieniu do EKPC	298
6.5.2.2. Relacja pomiędzy europejskimi systemami ochrony praw człowieka w orzecznictwie Trybunału Strasburskiego	300
6.5.2.3. Stanowisko organów konwencyjnych wobec możliwości przystąpienia WE/UE do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.....	302
6.5.2.4. Stanowisko organów wspólnotowych wobec możliwości przystąpienia WE/UE do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.....	302
6.5.2.5. Opinia 2/94.....	303
6.5.3. Przystąpienie Unii Europejskiej do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w Traktacie z Lizbony	305
6.6. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej i jej znaczenie dla rozwoju unijnej koncepcji ochrony praw człowieka	308
6.6.1. Tworzenie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej	308
6.6.2. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej w Traktacie ustanawiającym Konstytucję dla Europy oraz Traktacie z Lizbony	310
6.6.3. Protokół polsko-brytyjski dotyczący stosowania Karty praw podstawowych Unii Europejskiej	312
6.6.4. Analiza tekstu Karty praw podstawowych Unii Europejskiej	313
6.6.4.1. Aksjologia Karty	313
6.6.4.2. Źródła praw podstawowych w Karcie.....	314
6.6.4.3. Zróżnicowanie kategorii praw podstawowych w Karcie	315
6.6.4.4. Zakres podmiotowy Karty	315
6.6.4.5. Podmioty odpowiedzialne za stosowanie Karty	316
6.6.4.6. Katalog praw zawartych w Karcie.....	317
6.6.5. Znaczenie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej	319
6.6.6. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej w orzecznictwie sądów wspólnotowych/unijnych.....	320

Rozdział III

Interpretacja prawa Unii Europejskiej	325
Literatura	325
1. Dokonywanie wykładni przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej	326
1.1. Specyfika interpretacji dokonywanej przez Trybunał Sprawiedliwości a system prawa unijnego	326
1.2. Językowa metoda wykładni prawa unijnego	329
1.2.1. Wielojęzyczność prawa unijnego.....	329
1.2.2. Autonomiczne pojęcia wspólnotowe i unijne	330
1.2.3. Prawo unijne jako „prawo kompromisu”	331

1.2.4. Związki prawa unijnego z gospodarką.....	332
1.2.5. Wielopłaszczyznowość prawa unijnego.....	333
1.2.6. Konieczność dokonywania wykładni porównawczej.....	334
1.2.7. Prawo unijne jako system <i>in statu nascendi</i>	336
1.3. Argumentacje pozajęzykowe w wykładni prawa dokonywanej przez Trybunał Sprawiedliwości.....	337
1.3.1. Wykładnia systemowa.....	337
1.3.2. Wykładnia celowościowo-funkcjonalna.....	340
1.3.3. Wykładnia aksjologiczna.....	346
2. Zasady dotyczące interpretacji prawa unijnego.....	349
2.1. Kluczowe zasady rządzące stosowaniem i wykładnią prawa unijnego.....	349
2.1.1. Zasady rządzące stosowaniem prawa unijnego – wprowadzenie.....	349
2.1.2. Zasada jednolitości wykładni prawa unijnego.....	350
2.1.3. Wykładnia efektywna prawa unijnego (<i>effet utile</i>).....	352
2.1.4. Problem zakresu dyskrecjonalności sądu krajowego.....	354
2.2. Metody wykładni wykorzystywane przez sądy krajowe w świetle orzeczeń Trybunał Sprawiedliwości.....	358
2.2.1. Językowa metoda wykładni.....	359
2.2.2. Wykładnia systemowa.....	366
2.2.3. Wykładnia celowościowo-funkcjonalno-aksjologiczna.....	369
2.2.4. Konkluzje.....	370
Rozdział IV	
Europejskie prawo procesowe cywilne.....	372
Literatura.....	372
1. Ogólna charakterystyka europejskiego prawa procesowego cywilnego.....	374
1.1. Pojęcie.....	374
1.2. Regulacje Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.....	375
1.3. Akty prawa wtórnego w dziedzinie europejskiego prawa procesowego cywilnego.....	378
1.4. Akty programowe wyznaczające perspektywy dalszego rozwoju.....	381
2. Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych (rozporządzenie 44/2001).....	384
2.1. Zakres zastosowania.....	384
2.1.1. Przedmiotowy zakres zastosowania.....	384
2.1.2. Terytorialny i czasowy zakres zastosowania.....	386
2.2. Reguły dotyczące jurysdykcji.....	387
2.2.1. Jurysdykcja ogólna.....	387
2.2.2. Jurysdykcja szczególna.....	388
2.2.3. Jurysdykcja w sprawach ubezpieczeniowych, konsumenckich i dotyczących indywidualnych umów o pracę.....	398
2.2.4. Jurysdykcja wyłączna – charakter prawny i przypadki.....	405
2.2.5. Umowy dotyczące jurysdykcji.....	408

2.2.6. Ustanowienie jurysdykcji sądu na skutek wdania się w spór przez pozwanego.....	410
2.2.7. Jurysdykcja w postępowaniu zabezpieczającym	410
2.2.8. Badanie jurysdykcji i dopuszczalności postępowania	411
2.2.9. Zawisłość spraw oraz sprawy związane ze sobą	412
2.3. Uznawanie i wykonywanie orzeczeń.....	415
2.3.1. Zakres i pozytywne warunki uznania lub stwierdzenia wykonalności orzeczenia.....	415
2.3.2. Podstawy odmowy uznania lub stwierdzenia wykonalności orzeczenia	417
2.3.3. Charakter, tryb i skutki uznania	422
2.3.4. Postępowanie o stwierdzenie wykonalności.....	424
3. Europejski Tytuł Egzekucyjny dla roszczeń bezspornych (rozporządzenie 805/2004)	435
3.1. Istota i cel regulacji.....	435
3.2. Zakres zastosowania rozporządzenia.....	436
3.2.1. Zakres przedmiotowy	436
3.2.2. Pojęcie orzeczenia i roszczenia	437
3.2.3. Bezsporne roszczenia.....	438
3.3. Terytorialny i czasowy zakres zastosowania	439
3.4. Warunki wystawienia zaświadczenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego	439
3.5. Minimalne standardy dotyczące procedury	442
3.6. Wykonanie orzeczenia z zaświadczeniem o Europejskim Tytule Egzekucyjnym	445
3.7. Ugody sądowe i dokumenty urzędowe.....	448
3.8. Najważniejsze regulacje kodeksu postępowania cywilnego dotyczące Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego.....	449
4. Europejski nakaz zapłaty (rozporządzenie 1896/2006)	452
4.1. Geneza, cel i charakter regulacji.....	452
4.2. Zakres zastosowania.....	454
4.2.1. Przedmiotowy zakres zastosowania.....	454
4.2.2. Terytorialny i czasowy zakres zastosowania	455
4.3. Pozew o wydanie europejskiego nakazu zapłaty.....	456
4.3.1. Treść i sposób wnoszenia pozwu	456
4.3.2. Zakres badania pozwu przez sąd. Uzupełnienie, poprawienie lub zmiana pozwu	458
4.3.3. Odrzucenie pozwu przez sąd.....	460
4.4. Europejski nakaz zapłaty i jego doręczenie pozwanemu.....	460
4.5. Sprzeciw wobec europejskiego nakazu zapłaty. Wniosek o jego ponowne zbadanie	462
4.6. Wykonanie europejskiego nakazu zapłaty.....	464
4.7. Pozostałe kwestie związane z postępowaniem.....	466

4.8. Najważniejsze regulacje kodeksu postępowania cywilnego dotyczące europejskiego postępowania nakazowego.....	467
5. Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej (rozporządzenie 2201/2003)	468
5.1. Geneza i przyczyny przyjęcia rozporządzenia.....	468
5.2. Zakres zastosowania rozporządzenia.....	469
5.2.1. Przedmiotowy zakres zastosowania.....	469
5.2.2. Terytorialny i czasowy zakres zastosowania	472
5.3. Reguły dotyczące jurysdykcji	473
5.3.1. Sprawy małżeńskie – alternatywne podstawy jurysdykcji.....	473
5.3.2. Sprawy dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej.....	476
5.3.3. Jurysdykcja w odniesieniu do środków tymczasowych i zabezpieczających	485
5.4. Badanie jurysdykcji i dopuszczalności postępowania	486
5.5. Zawisłość spraw	487
5.6. Uznawanie i wykonywanie orzeczeń.....	489
5.6.1. Zakres i pozytywne warunki uznania lub stwierdzenia wykonalności – uwagi ogólne	489
5.6.2. Podstawy odmowy uznania orzeczeń w sprawach małżeńskich.....	491
5.6.3. Podstawy odmowy uznania lub stwierdzenia wykonalności orzeczeń w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej.....	493
5.6.4. Tryb i skutki uznania	495
5.6.5. Postępowanie o stwierdzenie wykonalności.....	497
6. Doręczanie dokumentów sądowych i pozasądowych (rozporządzenie 1393/2007)	504
6.1. Historia, cel i zakres regulacji.....	504
6.2. Doręczanie dokumentów za pośrednictwem jednostek przekazujących i przyjmujących.....	507
6.3. Zagadnienie tłumaczenia dokumentów	511
6.4. Inne sposoby doręczania	515
6.4.1. Uwagi ogólne. Brak hierarchii między różnymi sposobami doręczeń	515
6.4.2. Doręczenie drogą dyplomatyczną lub konsularną oraz przez przedstawicielstwa dyplomatyczne lub konsularne	517
6.4.3. Doręczenie przez pocztę.....	518
6.4.4. Doręczenie bezpośrednie	520
6.5. Ochrona praw pozwanego.....	521
7. Współpraca w zakresie gromadzenia dowodów (rozporządzenie 1206/2001)	522
7.1. Przyczyny i cel regulacji.....	522
7.2. Zakres zastosowania rozporządzenia.....	523
7.3. Zasady współpracy sądów państw członkowskich	526
7.4. Przekazanie i przyjęcie wniosku o przeprowadzenie dowodu	527
7.5. Przeprowadzenie dowodu przez sąd wezwany.....	530

7.5.1. Uwagi ogólne.....	530
7.5.2. Przeprowadzenie dowodu w obecności i przy udziale stron lub/i przedstawicieli sądu wzywającego.....	532
7.5.3. Podstawy odmowy wykonania wniosku o przeprowadzenie dowodu	533
7.6. Bezpośrednie przeprowadzenie dowodu przez sąd wzywający na terenie innego państwa członkowskiego	535
8. Dostęp obywateli państw członkowskich do wymiaru sprawiedliwości – pomoc prawna w sporach transgranicznych	536
8.1. Dyrektywa 2003/8/WE	536
8.1.1. Cel i zakres zastosowania dyrektywy	536
8.1.2. Prawo do pomocy prawnej	539
8.1.3. Postępowanie w sprawie przyznania pomocy prawnej	542
8.2. Implementacja dyrektywy 2003/8/WE w polskim porządku prawnym	544
8.2.1. Uwagi ogólne.....	544
8.2.2. Zakres zastosowania	545
8.2.3. Prawo pomocy w postępowaniu prowadzonym w Rzeczypospolitej Polskiej	547
8.2.4. Prawo pomocy w postępowaniu prowadzonym w innym państwie członkowskim	551
9. Odszkodowania dla ofiar przestępstw	553
9.1. Regulacje dyrektywy 2004/80/WE	553
9.1.1. Historia i cel dyrektywy.....	553
9.1.2. Zakres zastosowania dyrektywy.....	554
9.1.3. Prawo do składania wniosku o odszkodowanie	555
9.1.4. Współpraca organów pomocniczych i orzekających – wymagane języki oraz stosowane formularze	557
9.1.5. Krajowe systemy kompensaty	558
9.2. Implementacja dyrektywy 2004/80/WE w polskim porządku prawnym	558
9.2.1. Uwagi ogólne.....	558
9.2.2. Zasady przyznawania kompensaty	560
9.2.3. Tryb przyznawania kompensaty	561
9.2.4. Obowiązek zwrotu kompensaty przez osobę uprawnioną. Roszczenie zwrotne Skarbu Państwa wobec sprawcy przestępstwa	563
9.2.5. Współpraca polskich organów pomocniczych i orzekających z ich odpowiednikami z innych państw członkowskich	564

Rozdział V

Pytania prawne sądów państw członkowskich do Trybunału Sprawiedliwości

Unii Europejskiej	566
Literatura	566
1. Zagadnienia terminologiczne	570
2. Geneza i podstawy prawne.....	571
3. Cel i istota postępowania w sprawie pytań prawnych.....	575

4. Podmioty upoważnione do przedstawiania pytań prawnych – sąd krajowy	583
5. Przedmiot pytania prawnego	590
6. Wykładnia i ważność	595
7. Traktatowe przesłanki przedstawienia pytania prawnego	600
8. Niedopuszczalność pytania prawnego	603
9. Uznanie sądu państwa członkowskiego w przedmiocie przedstawienia pytania prawnego Trybunałowi Sprawiedliwości	615
10. Obowiązek sądu państwa członkowskiego dotyczący przedstawienia pytania prawnego	620
11. Przedmiot, treść i forma pytania prawnego	626
12. Charakter prawny orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości i jego skutki	630

Rozdział VI

Skutki temporalne wyroków Trybunału Sprawiedliwości	634
Literatura	634
1. Temporalne skutki orzeczeń prejudycjalnych	634
1.1. Zasady ogólne	634
1.2. Orzeczenie prejudycjalne a ograniczenia temporalne wynikające z prawa krajowego	637
1.3. Ograniczenia temporalne nałożone przez Trybunał Sprawiedliwości	639
1.4. Przesłanki ograniczenia temporalnego skutku orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości	640
1.4.1. Dobra wiara	642
1.5. Poważne konsekwencje finansowe	644
1.6. Ograniczenie skutków w czasie a wcześniejsze wyroki	647
1.7. Skutki dla zakończonych postępowań	648
1.8. Temporalne skutki orzeczenia prejudycjalnego w sprawie ważności aktu prawa unijnego	655
2. Temporalne skutki orzeczenia w sprawie naruszenia przez państwo traktatów	657

Rozdział VII

Właściwość sądów państw członkowskich	660
Literatura	660
1. Uwagi wstępne	662
2. Środki prawne stosowane przez i przed sądami krajowymi	664
2.1. Orzekanie na podstawie bezpośrednio skutecznych norm prawa unijnego	664
2.1.1. Uwagi wstępne	664
2.1.2. Wpływ doktryny bezpośredniego skutku na obowiązki sądów krajowych	666
2.2. Pomijanie normy krajowej sprzecznej z normą unijną pozostającą w kolizji	667
2.2.1. Uwagi wstępne	667
2.2.2. Zakres zastosowania	670

2.2.3. Skutki zasady pierwszeństwa dla przepisów prawa krajowego	673
2.2.4. Wyjątek	676
2.3. Interpretacja prawa krajowego w świetle celów i brzmienia prawa unijnego	676
2.3.1. Uwagi wstępne	676
2.3.2. Zakres zastosowania	678
2.3.3. Ograniczenia zasady prounijnej wykładni	681
2.4. Roszczenia o świadczenia nienależne	683
2.4.1. Zwrot opłat nienależnie pobranych	683
2.4.2. Zwrot świadczeń nienależnie otrzymanych	685
2.4.3. Podstawa prawna roszczeń	687
2.5. Stosowanie środków zabezpieczających (tymczasowych)	688
2.6. Egzekucja orzeczeń sądów unijnych <i>sensu stricto</i> i decyzji instytucji Unii zawierających zobowiązania pieniężne	688
2.7. Pytania prejudycjalne do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej	691
3. Zasady efektywnej procesowej ochrony	697
4. Autonomia organizacyjna sądów krajowych	697

Rozdział VIII

Sprawa unijna	699
Literatura	699
1. Pojęcie sprawy unijnej	700
2. Sprawa unijna a kwestia unijna	703
3. Sprawa unijna a sprawa krajowa	704
4. Element transgraniczny	705
5. Sprawy unijne bez elementu transgranicznego	713
6. Odesłanie do prawa unijnego	716
7. Odwrotna dyskryminacja	720
8. Stosowanie przepisów prawa krajowego w sprawach o roszczenia oparte na prawie unijnym	722

Rozdział IX

Sądowe stosowanie unijnego prawa konkurencji	723
Literatura	723
1. Zagadnienia wprowadzające	729
1.1. Cele unijnego prawa konkurencji	731
1.2. Źródła prawa konkurencji	732
2. Stosowanie unijnego prawa konkurencji przez sądy polskie w świetle rozporządzenia 1/2003	738
2.1. Równoległe stosowanie prawa krajowego i unijnego	739
2.2. Ustalenie prawa właściwego – kryterium wpływu na handel, czyli tzw. klauzula międzypaństwowa	740
2.2.1. Handel między państwami członkowskimi	741
2.2.2. Możliwość wpływu na handel	742

2.2.3. Odczuwalność wpływu na handel	744
2.2.4. Wątpliwości dotyczące stosowania kryterium wpływu na handel	745
2.3. Bezpośrednia skuteczność przepisów unijnych	746
2.4. Prymat prawa unijnego	748
2.5. Stosowanie art. 101 i 102 TFUE przez sądy polskie	751
2.5.1. Stosowanie art. 101 TFUE	751
2.5.2. Artykuł 101 ust. 3 – reguła rozsądku w zastosowaniu sądów	754
2.5.3. Kryteria stosowania art. 101 ust. 3 TFUE	757
2.5.3.1. Warunek pierwszy – przyczynienie się do technicznego lub gospodarczego postępu	758
2.5.3.2. Warunek drugi – korzyść dla konsumentów	759
2.5.3.3. Warunek trzeci – konieczność ograniczeń	760
2.5.3.4. Warunek czwarty – brak możliwości wyeliminowania konkurencji	761
2.5.4. Zwolnienia grupowe	762
2.6. Stosowanie art. 102 TFUE	764
2.7. Stosowanie art. 101 i 102 w świetle rozporządzenia 1/2003	767
2.8. Stosowanie reguł materialnoprawnych z urzędu	769
3. Współpraca sądów z organami ochrony konkurencji	770
3.1. Struktura instytucjonalna – organy właściwe dla stosowania unijnego prawa konkurencji	771
3.2. Równoległa kompetencja	771
3.3. Względne wykluczenie drogi sądowej?	772
3.4. Prejudycjalność	773
3.4.1. Decyzje Komisji Europejskiej	775
3.4.2. Ostateczne decyzje polskich organów antymonopolowych	777
3.5. Jednolite stosowanie prawa unijnego	780
3.6. Współpraca sądów powszechnych z Komisją Europejską	781
3.6.1. Komisja jako <i>amicus curiae</i>	781
3.6.1.1. Przekazywanie informacji sądom krajowym	783
3.6.1.2. Wniosek o opinię w sprawie stosowania reguł konkurencji	785
3.6.1.3. Przedstawienie uwag/obserwacji przez Komisję	785
3.6.2. Pomoc sądów dla Komisji Europejskiej	786
4. Postępowanie dowodowe w sprawach dotyczących unijnego prawa konkurencji	787
4.1. Wprowadzenie	788
4.2. Ciężar dowodu	789
4.3. Środki dowodowe	790
4.3.1. Dowód z dokumentów urzędowych	791
4.3.2. Opinie Komisji Europejskiej	792
5. Cywilnoprawne środki egzekwowania unijnego prawa konkurencji	792
5.1. Prywatne egzekwowanie przestrzegania unijnego prawa konkurencji – rola sądów krajowych	794

5.2. Nieważność.....	796
5.2.1. Częściowa nieważność.....	798
5.2.2. Przejściowa/następcza nieważność.....	799
5.2.3. Umowy następcze	800
5.2.4. Artykuł 102 TFUE.....	800
5.3. Odszkodowanie	801
5.3.1. Orzeczenie <i>Courage v. Crehan</i>	802
5.3.2. Reżim odpowiedzialności odszkodowawczej.....	806
5.3.2.1. Naruszenie prawa konkurencji.....	808
5.3.2.2. Szkoda	809
5.3.2.3. Związek przyczynowy pomiędzy czynem a szkodą	812
5.3.3. Ewentualne przypadki wyłączenia odpowiedzialności cywilnoprawnej	813
5.3.4. Roszczenia odszkodowawcze przed sądami polskimi	814
5.4. Środki tymczasowe.....	814
6. Podsumowanie	815

Rozdział X

Wpływ prawa Unii Europejskiej na prawo karne państw członkowskich

– wybrane zagadnienia	816
Literatura	816
1. Wprowadzenie	817
2. Obowiązek państw członkowskich wprowadzania odpowiedzialności karnej za naruszenie prawa UE.....	820
3. Wpływ prawa UE na stosowanie prawa karnego państw członkowskich	839
3.1. Sąd karny jako sąd unijny	839
3.1.1. Zasada pierwszeństwa i zasada bezpośredniej skuteczności prawa UE.....	839
3.1.2. Ograniczenia sądowego stosowania dyrektyw w postępowaniu karnym	841
3.2. Wynikające z prawa UE ograniczenia dla ustawodawstwa karnego państw członkowskich.....	843
3.2.1. Przepływ towarów	844
3.2.2. Przepływ osób i usług	847
3.2.3. Przepływ kapitału.....	851
3.2.4. Podsumowanie	853
4. Zasady prawa karnego jako zasady prawa UE.....	854
4.1. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i>	854
4.2. Zasada nieretroakcji.....	856
4.3. Zasada stosowania ustawy względniejszej ze skutkiem retroaktywnym.....	857

Rozdział XI

System tymczasowej ochrony praw jednostek w prawie unijnym	860
Literatura	860
1. Uwagi wstępne	862
2. Prawa osób fizycznych i prawnych do uzyskania tymczasowej ochrony praw wynikających z prawa unijnego	863
2.1. Źródła uprawnień do tymczasowej ochrony	863
2.2. Zasada lojalnej współpracy	864
2.3. Zasada prawa do sądu	865
2.4. Dostęp osób fizycznych i prawnych do środków ochrony praw wynikających z prawa UE	866
3. Zasada jednolitego i efektywnego stosowania prawa unijnego przed sądami krajowymi oraz zasada autonomii proceduralnej państw członkowskich a środki tymczasowe	868
4. Kompetencje sądów krajowych do stosowania środków tymczasowych w sprawach wspólnotowych	870
4.1. Podział kompetencji pomiędzy TS i sądami krajowymi	870
4.2. Źródła uprawnień sądów krajowych do stosowania środków tymczasowych	871
4.3. Stosowanie środków tymczasowych w sprawach dotyczących niezgodności aktu wydanego przez instytucję Unii z pierwotnym prawem wspólnotowym	873
4.3.1. Przesłanki stosowania środków tymczasowych przez sądy krajowe (<i>Zuckerfabrik i Atlanta</i>)	873
4.3.2. Kompetencje sądów krajowych do stosowania środków tymczasowych w sprawach, w których nie posiadają one kompetencji występowania do TS z pytaniami prejudycjalnymi o stwierdzenie bezczynności instytucji wspólnotowej (<i>Port</i>)	881
4.3.3. Zaskarżalność orzeczenia w przedmiocie środka tymczasowego według prawa wewnętrznego (<i>Krüger</i>)	881
4.3.4. Kompetencje organów administracyjnych państw członkowskich do stosowania środków tymczasowej ochrony prawnej (<i>ABNA</i>)	882
4.4. Stosowanie środków tymczasowych w sprawach dotyczących niezgodności prawa krajowego z prawem unijnym	883
4.4.1. Orzeczenie w sprawie <i>Factortame I</i>	883
4.4.2. Orzeczenie w sprawie <i>Unibet</i>	885
4.5. Wnioski	889
4.6. Proceduralne aspekty stosowania środków tymczasowych przez sądy krajowe	889
4.6.1. Uwagi wstępne	889
4.6.2. Reguły proceduralne w sprawach o charakterze unijnym	892
4.6.3. Rodzaje i charakter unijnych środków tymczasowych	893

4.6.4. Reguły proceduralne rządzące postępowaniem w przedmiocie stosowania środków tymczasowych przez sądy krajowe w sprawach o charakterze unijnym	895
4.6.4.1. Uwagi ogólne	895
4.6.4.2. Stosowanie środków tymczasowych w sprawach dotyczących niezgodności aktu wydanego przez instytucję Unii z pierwotnym prawem unijnym.....	896
4.6.4.3. Stosowanie środków tymczasowych w sprawach dotyczących niezgodności prawa krajowego z prawem unijnym.....	897
4.6.4.4. Stosowanie środków tymczasowych a konieczność wszczęcia odrębnego postępowania w kwestii zgodności prawa krajowego z prawem unijnym.....	901
4.7. Stosowanie środków tymczasowych w sprawach o charakterze unijnym przez polskie sądy powszechne w sprawach cywilnych.....	903
4.7.1. Kompetencje rozstrzygania kolizji między prawem polskim i prawem unijnym oraz wzajemne relacje między tymi porządkami prawnymi w świetle Konstytucji RP.....	903
4.7.2. Środki o charakterze zawieszającym występujące w prawie polskim	905
4.7.3. Postępowanie zabezpieczające według kodeksu postępowania cywilnego	906
4.7.3.1. Uwagi ogólne	906
4.7.3.2. Dopuszczalność wniosku o udzielenie zabezpieczenia	907
4.7.3.3. Etap postępowania, na którym można udzielić zabezpieczenia.....	908
4.7.3.4. Przesłanki udzielenia zabezpieczenia	914
4.7.3.5. Dopuszczalność zażalenia na orzeczenia w przedmiocie wniosku o udzielenie zabezpieczenia a zasada efektywności.....	914
4.7.3.6. Właściwość oraz skład sądu rozpoznającego wniosek o udzielenie zabezpieczenia	919
4.7.3.7. Sposoby i rodzaje zabezpieczenia.....	924
4.8. Podsumowanie	928
5. Środki tymczasowe stosowane przez TS UE na podstawie art. 278 i 279 TFUE oraz przez Komisję Europejską	930
5.1. Uwagi wstępne.....	930
5.2. Środki tymczasowe stosowane przez TS i Sąd na podstawie art. 278 i 279 TFUE.....	931
5.3. Środki tymczasowe stosowane przez sądy UE <i>sensu stricto</i> w postępowaniach ze skarg podmiotów indywidualnych.....	933
5.4. Środki tymczasowe stosowane przez Komisję Europejską.....	936
6. Czy istnieje autonomiczny system tymczasowej ochrony praw wynikających z prawa unijnego przed sądami UE?	938

Rozdział XII**Roszczenia odszkodowawcze z tytułu naruszenia prawa unijnego**

przez państwa członkowskie.....	941
Literatura.....	941
1. Droga sądowa i sądy krajowe jako uprawnione do rozstrzygania o odpowiedzialności.....	943
2. Zasady rządzące proceduralnymi aspektami roszczeń odszkodowawczych.....	944
3. Przesłanki odpowiedzialności państwa	947
3.1. Wprowadzenie	947
3.2. Naruszenie normy przyznającej uprawnienia	949
3.3. Kwalifikowana bezprawność	951
3.4. Związek przyczynowy.....	956
3.4.1. Uwagi ogólne.....	956
3.4.2. Staranność poszkodowanego	957
3.5. Szkoda.....	959
4. Inne warunki odpowiedzialności i kwestie proceduralne.....	960
4.1. Ciężar dowodu	960
4.2. Ograniczenia dowodowe	960
4.3. Wyznaczenie wysokości odszkodowania	961
4.4. Limity czasowe	963
4.5. Podmiot występujący z roszczeniem odszkodowawczym	964
4.6. Organ zobowiązany do naprawienia szkody	964
4.7. Kolejność rozstrzygania o przesłankach roszczenia i środki tymczasowe	966
5. Odpowiedzialność za działania sądów	967
6. Roszczenia odszkodowawcze a roszczenia restytucyjne	970
7. Odpowiedzialność odszkodowawcza państwa w prawie polskim a wymogi prawa unijnego.....	972

Rozdział XIII**Pytania prawne do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej**

w sprawach karnych.....	980
Literatura.....	980
1. Uwagi wprowadzające.....	981
2. Zakres przedmiotowy i tryb postępowania w przypadku pytań prawnych w dziedzinie współpracy policyjnej i sądowej w sprawach karnych na podstawie d. art. 35 TUE.....	985
3. Podmioty uprawnione do kierowania pytań prawnych w ramach postępowania karnego.....	987
4. Podmioty zobowiązane do skierowania pytań prawnych.....	989
5. Autonomia sądu w zakresie podjęcia decyzji o skierowaniu pytania prawnego	991
6. Etap postępowania krajowego, kiedy sąd krajowy powinien zadać pytanie prawne.....	993
7. Pilny tryb prejudycjalny	996

Rozdział XIV

Pytania prawne do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej

w sprawach administracyjnych.....	998
Literatura.....	998
1. Podmioty uprawnione do występowania z pytaniem prawnym.....	999
1.1. Wojewódzkie sądy administracyjne i Naczelny Sąd Administracyjny jako „sąd” w rozumieniu art. 267 TFUE	1000
1.2. Możliwość działania stron.....	1003
2. Wystąpienie z pytaniem prawnym	1003
2.1. Podstawa prawna.....	1003
2.2. Forma	1004
2.3. Zaskarżalność decyzji o wystąpieniu z pytaniem prawnym.....	1007
2.4. Przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, a kwestia uprawnienia do zadania pytania prawnego	1008
2.5. Kwestia zobowiązania sądu niższej instancji przez sąd wyższej instancji do wystąpienia z pytaniem prawnym.....	1010
3. Orzeczenie Trybunału Sprawiedliwości jako podstawa wznowienia postępowania.....	1011
4. Przykłady wykonywania orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości przez sądy administracyjne.....	1011

Appendix

Wolne zawody prawnicze w prawie Unii Europejskiej	1014
Literatura.....	1014
1. Uwagi wstępne.....	1016
2. Zasady wykonywania zawodu prawnika w Unii Europejskiej	1023
3. Swoboda przedsiębiorczości (art. 49–54 TFUE).....	1029
4. Dyrektywa 89/48/EWG	1031
5. Dyrektywa 2005/36/WE	1032
6. Dyrektywa 98/5/WE	1035
7. Swoboda świadczenia usług (art. 56–62 TFUE).....	1042
8. Dyrektywa 77/249/EWG	1045
9. Derogacje swobody przedsiębiorczości i swobodnego świadczenia usług.....	1048

Autorzy.....	1057
--------------	------